Eduskunta
Lakivaliokunta

Lausunto
23.3.2021

VN/24984/2020

Asia: HE 4/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä annetun lain muuttamisesta -lisäselvitys

Työ- ja elinkeinoministeriön lausunto,
Päivi Kantanen, neuvotteleva virkamies

Taloudellisen vaikutukset

Työ- ja elinkeinoministeriöllä ei ole lisättävää HE 4/2021 vp:n taloudellisiin vaikutuksiin ja kohderyhmiin. Siten Oikeusrekisterikeskukselle aiheutuva työmäärän lisäys olisi esityksessä arvioitu myös velvoittavassa tilanteessa. Oletettavaa on se, että lakia soveltavat työantajat tulevat soveltamaan ehdotettua mahdollisuutta mahdollisimman laajasti.

Vaikutukset kuntien palvelujen tuottamiseen

Mikäli ehdotuksen lähtökohtia harkinnanvaraisuudesta muutettaisiin työantajan velvollisuudeksi kaikissa tilanteissa, on taloudellisten vaikutusten lisäksi huomioitava muutoksen vaikutukset erityisesti kuntien velvoitteisiin palvelujen tarjoamisesta ja niiden käytännön toteuttamiseen.

Kuntaliitolta saadun tiedon mukaan sijaisia tarvitaan yleisimmin henkilökunnan äkillisissä poissaoloissa niin varhaiskasvatuksessa kuin muissakin toiminnoissa esimerkiksi kouluissa. Äkillisissä, yleensä sairauspoissaoloissa on tyypillistä, että ne tulevat juuri yllättäen ja hyvin lyhyellä varoitusajalla. Tämä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että työnantaja on itse hankittava sijainen tai tilattava, jos käytetään vuokrapalvelua. Tarve voi tulla ilmi esimerkiksi tiistaina iltapäivällä ja sijainen tarvitaan keskiviikkona. Lisäksi samaan toimintayksikköön voidaan tarvita useampia sijaisia samalle päivälle. Sijaisen tarve voi ilmetä myös juuri ennen työvuoron alkua niin arkena kuin viikonloppuna. Tästä syystä rikosrekisteriotteen saamisen tulisi käytännössä olla nopeaa ja kuvatuissa tilanteissa nykyistä nopeampaa (esimerkiksi pikaote).

Tärkeää on kuitenkin myös se, että sijaisen palkkaamatta jättäminen ei saisi yksittäistapauksessa estyä syystä, että rikosrekisteriotetta ei aikapulan vuoksi voida tarkistaa, jos työnantaja kuitenkin harkitsee henkilön soveltuvaksi. Voimassa olevan lain mukaan työantaja aina päättää myös otteen esittäneen soveltuvuuden. Ote ei estä palkkaamasta työntekijää,

vaan antaa työantajalle tarvittavat taustatiedot työntekijästä päätöksentekoa varten.

Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota eduskunnassa käsiteltävänä olevaan hallituksen esitykseen (HE 249/2020 vp), joka koskee varhaiskasvatuslain muuttamista. Esityksen 36 §:n mukaan poikkeaminen 35 §:ssä tarkoitetusta suhdeluvusta ei ole sallittua henkilöstön poissaoloista johtuvista syistä. Velvollisuus pyytää rikosrekisteriote aina, myös kaikissa lyhyissä työsuhteissa, ja varhaiskasvatuslain muutosesityksen toteuttaminen samanaikaisesti, eivät ole käytännössä mahdollisia kaikissa tilanteissa. Lainmuutos (HE 249/2020) myös tarkoittaisi lisäystä siihen lukumääräarvioon jonka Kunnallinen työmarkkinalaitos on antanut niin sanotuista välttämättömistä sijaisista ja siten kasvattaisi pyydettyjen otteiden määrää.

Käytännön huolet välittömästi velvoittavassa mallissa liittyvät siten sijaisten palkkaamisen viivästymiseen lyhytaikaisissa sijaisuuksissa. Sijaisten saamisen viivästyminen johtaisi siihen, että lapsiryhmissä olisi laiton henkilöstötilanne, jos äkillisiin sijaisuuksiin ei voisi palkata henkilö joka ei ole esittänyt työnantajalle rikosrekisteriotetta. Tämä voisi johtaa tarpeeseen rajata palvelujen tarjontaa, siten että kaikkia lapsia ei olisi mahdollista ottaa päiväkotiin vastaan sellaisina päivinä, kun henkilöstöä ei ole riittävästi. Tämä ei olisi lainmukaista, koska lapsilla on subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen. Pääkaupunkiseudulla henkilöstön ja sijaisten saatavuustilanne on heikko.

Otteen kustannus

Sijaisina toimiville henkilöille muutos edellyttäisi nykyistä parempaa ennakointia rikosrekisteriotteen hankkimiseksi sijaisuuksien hoitamista varten. Jatkuvasti sijaisuuksia tekevät henkilöt joutuvat käytännössä hankkimaan rikosrekisteriotteen kuuden kuukauden välein eli kaksi kertaa vuodessa, koska otteen voimassaolo on kuusi kuukautta. Ote maksaa hakijalle 12 euroa ja siten sijaisina toimiville henkilöille kustannus on 24 euroa vuodessa. Lisäksi on huomattava, että käytännössä otteen voi saada nopeasti keskeisissä lasten kanssa tehtäviin töihin. EU-maiden kansalaisilla prosessi on hitaampi käytännössä, koska Oikeusrekisterikeskus tarkistaa tiedot henkilön kotimaan rekisteristä.

Valtiosääntöoikeudellinen arvio

Valtiosääntöoikeudellinen arvio ehdotuksen osalta on käytännössä tehty jo lakia säädettäessä. Käsiteltävänä olevan HE:n säätämisjärjestysperusteluissa on tuotu esille seuraavaa: ”Perustuslakivaliokunta katsoi lausunnossaan PeVL 9/2002, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Tähän valtiosääntöoikeudelliseen arvioon ei vaikuta, sisältyykö ensimmäiseen lakiehdotukseen sen 2 §:n 3 momentin ensimmäisen virkkeen säännös enintään kolme kuukautta yhden vuoden aikana kestävien tehtävien rajaamisesta menettelyn soveltamisalan ulkopuolelle.”

Siten valtiosääntöoikeudellisesti ei olisi ongelmallista säätää otteen pyytäminen velvoittavaksi heti palvelussuhteen alusta lukien. Poliittisessa harkinnassa tulisi arvioida kuitenkin tarkemmin edellä mainittuja käytännön vaikutuksia kuntien palvelutoimintaan ja ehdotuksen tarkoituksenmukaisuutta. Kunnille aiheutuvat käytännön haasteet ja erilaisten työnantajien kuten pienten ja suurien kuntien mahdollisuudet hoitaa heidän lakisääteisiä tehtäviä ja tarjota palveluita kuten päivähoitoa ja opetusta.

TIEDOKSI

Kirjaamo, TEM
Ohjausyksikkö, TEM
Tarja Kröger, TEM
Kimmo Ruth, TEM
Antti Neimala, TEM
Raimo Luoma, TEM